

צניעות ועדינות הנפש

שלמה המלך, חכם הנפש היהודי, מעורר על יעילות הדרך לקשר בין נפשותיהם של אנשים באמצעות הארת הפנים והלב שמקרין אדם כלפי חבריו "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כ"ו, ט'). הארת הפנים מוקרנת מגופו של האדם בעיקר דרך פניו, ובכלל מצבו הנפשי של האדם מוקרן בעיקר מפניו (אם כי גם שאר תנועות גופו חושפות חלק מאישיותו כידוע ב"תורת הגוף").

חז"ל דיברו רבות בשבחיו של היופי כאמצעי מקשר בין אנשים בכלל ובין איש ואשה בפרט והדריכו את האשה לקרב את לב בעלה אליה גם באמצעות יופיה (ברכות נ"ז:). הנאה מיופי בכלל גורמת לאדם הרחבת הנפש עקב הנטיה האסתטית שבנפש, אך בקשר בין איש לאשה קיים גבול דק בין ההנאה הרוחנית לבין ההמשכות אחר תאוה. הבעיה של בניית קשר בין איש לאשה על בסיס התאוה מבואר ע"י חז"ל (בכוונה באופן מוקצן ביחס לנורמה כדי לחדד את הבעיה) כאשר הם מתארים את יחסו ושימושו של 'עם הארץ' בנטיה המינית עם אשתו "עם הארץ מכה ובוכל ואין לו בושת פנים" (פסחים מ"ט).

בושת פנים זהו ביטוי לעדינות הקיימת בנפש שלא מאפשרת לפראות שבאדם לפרוץ החוצה. יש מצבים שונים בעדינות הנפש: פעמים שהעדינות מוטבעת עמוק בחשיבה, במידות ובהרגלים עד שהאדם לא מרגיש כמעט מלחמות פנימיות בקרבו. יש מצב נפשי שונה בו קיימת במחשבתו (בדמיונו) של האדם התסיסה הפראית (כעס, נקמה, תאוה) אך הוא מצליח להרגיעם בתוך זמן קצר. ויש פעמים שהעדינות מתבטאת ביכולת לשלוט ברגשות הפראיים שכבר התעוררו ולא לתת להם ביטוי התנהגותי חיצוני על אף העובדה שהם ממשיכים לתסוס בנפש. הביטויים של הפראות הם חוסר סבלנות וחוסר איפוק בהתנהגותו של האדם אך הם נובעים מתסיסה פנימית הקיימת בנפש. תסיסה זו מתחילה מכוחות הנפש המוטבעים באדם אך היא מתלבה ומתעוררת עקב גירויים שהנפש חווה.

תפיסת עולם המאפשרת לפראות להתעורר תופסת שהאדם קיים כדי להענות לחיפוש התענוגות העכשוויות שמחפשת הנפש תוך כדי השארת האדם כעסוק בעצמו- כאגואיסט, וללא רגישות לגדרי מוסר ולזולת שלידו. זו דרכו של עם הארץ המתואר בדברי חז"ל שמתוך העיסוק ברצון למלא את תשוקתו היצרית אין לו את הסבלנות לפייס את אשתו דהיינו להעניק לה מתוכו אהבה וחמימות, כדברי חז"ל: "תניא היה רבי מאיר אומר כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני ארי מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים אף עם הארץ מכה ובוכל ואין לו בושת פנים". הדרכתה של תורה ומתוך כך של חז"ל היא לעורר באדם את כוחות הטוב והמוסר שבו ולהמעיט מהאדם מפגשים בתדירות גבוהה עם חוויות המעוררות את הנטיות הפראיות שבו.

דרך הצניעות של תורה ביחסים שבין איש ואשה באה לעזור לאדם להיפגש עם האישיות של האשה ולהשאיר את המפגש עם גופה במידה שלא תעורר בעוצמה רבה את התאוה המינית. מתוך כך באים הציוויים וההדרכות לאיש לנהוג בשמירת העיניים מתוך הכלל הנפשי "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם", וכן באים גדרי הצניעות לאישה בכיסוי גופה.

השותפות בין גברים ונשים למען יצירת חברה בה הקשר בנוי על האישיות והתוכן (פנימיות) ופחות על המיניות והחיצוניות הוא יעוד חברתי מוסרי עליון המשמש כחלק מתיקון חטא אדם הראשון, בו נמשכו בני האדם אחר ה"תאוה הוא לעיניים" והתחילו להתייחס באופן בולט לחיצוניות הגופנית. לפני החטא נאמר "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו" ואחריו נאמר "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם" והתיקון הוא "ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת".

היכולת של האיש להפגיש את עצמו עם נפש האשה ולא להשאב בעיקר אל המבט החיצוני של יופיה והתנהגויותיה מושפעת מאוד מכה הראיה והשליטה המבוקרת בו.

המהר"ל מגלה חוק עמוק בקשרים שבין גירויי החושים לכוחות הנפש בהסברו את הנהגת הקדושה של ר' יוסי (שבת קי"ח) שאמר "מימי לא נסתכלתי במילה שלי" - "פירוש כי מה שלא נסתכל במילה שלו דבר זה קדושה, כי העין כח הנפש והיה מתרחק מן הפחיתות מצד נפשו" (נתיב הפרישות עמ' קט"ו).

העובדה שהעין היא החוש מעורר החוויה החזק ביותר (סוטה ח'). גורמת לכך שהתורה וחז"ל מדריכים על שימוש עדין ומבוקר בחוש הראיה. הידיעה ש"האדם יראה לעיניו וה' יראה ללבב" (שמואל א' פט"ז) מלמדת מצד אחד שהעיניים לא משקפות את האמת השלימה ולכן צריך להעביר ביקורת שכלית על המחשבות שהתעוררו בעקבות ראיית העין, אך מצד שני העין יוצרת בנפש רושם עמוק והתעוררות רגשית שלפעמים קשה להשתחרר ממנה. העין גם משאירה בנפש ציור ורושם שנטמן בזיכרון גם לאחר שהראיה הממשית הסתיימה.

בגלל כח השפעתה של הראיה על הנפש אסרה התורה להסתכל על דברים שהסתכלות בהם עלולה לגרום לנזק קשה לעדינות הנפש [מגילה כ"ח. - "אסור להסתכל בפני אדם רשע... שו"ע- אבהע"ז- כ"ג, ג. - "... ולא יסתכל בבהמה וחיה ועוף בשעה שמזדקקין זכר לנקבה". זוהר- ח"ג, דף פ"ד. - "שלא להסתכל בע"ז והוא בכלל שנאמר "אל תפנו אל האלילים" (ויקרא י"ט, ט, ד)].

איש המסתכל במקומות המכוסים של אשה (ויש כמובן הבדל בין ראייה חטופה להסתכלות ממושכת כמבואר בהלכה וכן בין הסתכלות לפי תומו לבין הסתכלות מתוך התעוררות מינית) חושף את הכוחות הבהמיים והפראיים שבנפשו לגירויים ומתסיס אותם למצב של סף רגישות גבוה. בנוסף לכך, העובדה שהראיה משאירה את הרשמים בזיכרון ובעיקר את אלה שעוררו את הנפש מצד התאוה גורמת לכך שחלק משמעותי מהמבט שלו על נשים שייך לזיכרון הנפשי הזה וגם התמונות שראו עיניו צפות בקלות ובמהירות יותר אל הזיכרון ומעמידות אותו שוב בניסיון הביישנות הנצרכת ומשובחת כתכונתם של ישראל (יבמות ע"ט) היא העדינות העוזרת לאיש ואשה לא להעצים את הנוכחות הגופנית שלהם ומתוך כך קל יותר לחשוף ולחוש את הנפש העומדת מאחורי הגוף. הבגרות האישית והאחריות התברתית היא שכל איש ואשה כלפי עצמם וכלפי החברה שסביבם ינסו להקרין ולבנות מציאות עדינה. ההבדל הברור שחז"ל מדגישים בין הנאה מהיופי שעיקרו בפנים ובהארת הפנים המשקפות את הארת הנפש, לבין הסתכלות במקומות המכוסים הפועלת לעורר בנפש לא אהבה אלא תאוה, עוזר לאיש ואשה להשתמש בטוב שבמראה ולא להכשל ברע שבו.

יהי רצון שנוכח לרצות לחיות בעדינות הנפש ולקיים מתוך שמחה את תכונת נפשנו הישראלית של 'ביישנים' ולבנות קשר פנימי, ישר ורגוע עם המציאות שסביבנו.